

ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОЛЬВІЇ В ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ ТА РИМСЬКИЙ ПЕРІОД ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ

У статті представлено порівняння періодів економічного піднесення Ольвії в елліністичний та римський періоди. Визначено причини, які передували економічному піднесенню та вплив зовнішніх чинників на процес розвитку полісу.

Ключові слова: Ольвія, монети, поліс, розвиток, емісія.

The article presents a comparison of the economic rise of Olbia in the Hellenistic and Roman periods. The reasons that preceded the economic rise and the influence of external factors on the process of policy development are determined.

Key words: Olvia, coins, policy, development, emission.

Історія Ольвії має два періоди економічного піднесення полісу. Перший період припав на епоху еллінізму. Почався він після облоги міста Зопіріоном – воєначальником Олександра Великого. Другий період припадає на епоху римського панування в Північному Причорномор'ї. Передумовою цього економічного піднесення був прихід в Ольвію римського легіону, що стабілізувало політичну ситуацію на території полісу і стало передумовою для економічного розвитку Ольвії [4, с. 19-22].

Перший період значного економічного піднесення датується кінцем третьої чверті IV ст. до н.е – серединою III ст. до н. е. На економічне піднесення вказують такі фактори, як : збільшення площі міста до 50 – 55 га. [6, с. 161, 169], максимальне збільшення розмірів рядових будинків, добудови у вигляді підвалів чи підвальних приміщень для господарських чи комерційних цілей, та оснащення мало не кожного будинку системами для зберігання питної води у вигляді цистерн. На будинках фіксуються ознаки декоративного оздоблення, окремі будівлі мали елементи мозаїчної кладки [5, с. 31-35].

Поселення на території хори характеризуються великою кількістю надземних житлових будинків з каменю. Землянки, якщо і збереглися, то, ймовірно мали господарське призначення. Загальна площа і кількість будинків поступово збільшувалась до середини III ст. до н. е. в середньому їх площа становила 200 – 250 м². Значно збільшилась і кількість поселень на території хори за рахунок звільнених рабів [5, с. 37].

До цього періоду відноситься і чеканка нових монет. Важливо зазначити, що в цей період починається емісія срібних монет з головою Деметри без символіки полісу, але в кінці IV – на початку III ст. до н. е. легенда монети змінюється і її починають чеканити з головою Деметри на аверсі, а на реверсі з'являються символи ольвійського полісу, орел з розкритими крилами, що знаходиться над дельфіном. Ці монети випускали в усіх металах: в золоті 8.49 г., в сріблі 8.21 – 12.78 г. та в міді 80 – 119 г. Паралельно з цими монетами деякий час відбувались емісії срібних монет з головою Деметри без символів

Ольвії, а також продовжувалась чеканка ольвійських асів. [4, с. 26- 28; 1, с. 34-35].

Сталий рівень розвитку тримався до початку II ст. до н.е. Протягом II ст. до н.е. кількість житлової забудови поступово зменшується, на вільному місці відкривають гончарні майстерні. Припиняють своє існування храми та статуї богів на території теменосів, окремі їх фрагменти використовувались для ремонту захисних мурів [6, с. 161-169; 5, с. 30-38].

З кінця III ст. до н. е. в монетних емісіях спостерігаються в основному перечеканки срібних й золотих монет, мідні монети піддаються перечеканці дуже рідко. Протягом II ст. до н.е. основними монетами, що випускав поліс були мідні аси, на яких чеканили легенду скіфського царя Скілура [2, с. 80-83].

Другий період економічного піднесення припадає на другу половину II – першу чверть III ст. н. е. Після розграбування Ольвії військами гетів у середині I ст. до н.е. життя на території полісу припинилось. Лише на початку I ст. н.е. цю територію починають заселяти люди [4, с. 19- 22].

Повторне заселення відбулось на початку I ст. н. е. Після відновлення поліса, в нумізматичних матеріалах фіксується тісний зв'язок Ольвії і сарматських племен. Зокрема – золоті монети з іменем царя Фарзоя 60 – 80 роках I ст. н.е. та срібні й золоті монети царя Інісмея в останній чверті I с. н. е. Ймовірно мова йде про варварський протекторат над Ольвією. [6, с. 250]

Протягом I ст. н. е. відновлюються житлові квартали на території Ольвії та її хори, але протягом всього періоду житлові будинки не змінюються і представляють собою однотипні однокамерні, рідко двокамерні споруди, збільшується кількість землянок. Частина Ольвії, в порівнянні з догетським періодом лишалась незаселеною, а на місцях житлових кварталів відкривали мануфактурні виробництва. Активно використовувалась лише південна частина міста [6, с. 330-332].

Протягом другої половини I – першої половини II ст. чеканку срібних монет з ініціалами варварських царів витісняють римські монети. До початку II ст. н. е. майже всі срібні монети, які чеканились в Ольвії мали легенду римських монет [1, с. 68- 69]. Цей процес інтеграції Ольвії в економічну систему Римської імперії передував приходу римських легіонерів.

В другій половині II ст. н. е. в Ольвії розквартировується римський регіон. Паралельно з цим фіксуються зміни в самому місті і на території хори.

В даний період в Ольвії відновлюються міські мури, а також будують цитадель. Паралельно з цим змінюється й житлова забудова. Спостерігається ущільнення житлових будинків в межах захисних мурів, що приводить до появи двоповерхових будинків, а також до забудови терас, відновлюються храмові будівлі на територіях теменосів [6, с. 242-244].

Поселення на території хори зазнали значних змін. Малі поселення в значному віддалені від Ольвії було покинуто, або там оселились варвари. Поселення середніх та великих розмірів було укріплено. Фортифікації являли собою або масивну кам'яну стіну, або потужні земляні вали з дерев'яними укріпленнями та ровами. Житлові будинки формувались в квадратні квартали, в укріплених поселеннях прокладались дороги [5, с. 44].

Паралельно з розбудовою міста й сільських поселень римляни починають емісії монет з римською та ольвійською легендами. Випуск срібних монет

вагою в 11,11 г. починається в останній чверті I ст. н.е. Вже на початку II ст. римляни чекають й мідні монети, а до середини II – третьої чверті II ст. н.е. здійснюють емісії золотих монет. Однак, в останній чверті II – на початку III ст. н. е. на монетах починають фіксуватись сліди перечежанки, що є передвісником Кризи III ст. [6, с. 70-71; 2, с. 117-120].

Отже - перший період економічного піднесення Ольвії, що припадав на епоху еллінізму, був зумовлений кількома факторами:

1. Ольвія успішно витримала облогу військами Зопіріона. [7, с. 151]
2. Характер облоги: македонські війська не піддавали грабунку сільські поселення, грабунку зазнавали хіба що засіяні поля. Це говорить нам про те, що македонський воєначальник бажав підкорити місто, та використати його потенціал для економічного збагачення імперії Олександра, або для подальшого просування вглиб Великого степу. [6, с. 190, 194]
3. Соціальні зміни в полісі, які сталися під час облоги, зумовили звільнення більшості рабів, що в подальшому привело до демократизації суспільства і переорієнтації з аристократії на більш широкі маси суспільства. [7, с. 162-163]

Успішно витримавши облогу, Ольвія зберегла свою незалежність, однак звільнення рабів призвело до нових викликів після завершення облоги. Кількість вільних громадян значно зросла, що викликало соціальні зміни. Було здійснено перерозподіл землі, і звільнені раби отримали свої наділи. Такі зміни, в свою чергу привели до великої кількості сільських поселень і збільшенню виробництва сировини для торгівлі на зовнішніх ринках.

Другий період економічного піднесення відбувався в умовах тісної співпраці, а в подальшому інтеграції в Римську імперію.

Передумовами цього піднесення було два століття відновлення після гетського погрому Ольвії, який припинив життя в полісі. На початку I ст. н.е. повторне заселення відбувалось фактично з початку й в умовах активізації кочових племен та їх систематичних набігів. Це уповільнювало відновлення полісу і фактично до середини II ст. не спостерігалось ознак економічного піднесення.

Лише з приходом до Ольвії римського гарнізону, який зміг стабілізувати ситуацію на хорі і зменшив кількість набігів з боку варварів, ситуація покращилась. Також при римлянах починається відновлення міста. На території хори зводять укріплені поселення. Враховуючи, що римський легіон зайшов в Ольвію без бою, то імовірно відносини між імперією та Ольвією були союзницькими, що дозволяє стверджувати про розвиток Ольвії, як окремого політичного гравця, хоч і під протекторатом римлян. Економічний розвиток був заслугою не лише римлян та їх інвестицій у місто, а й заслугою самих ольвіюполітів.

У висновку можна зазначити, що елліністичний період був відносно спокійним, з точки зору політичної ситуації в регіоні. Ольвія зайшла в цей період, не перебуваючи в стані економічної та соціальної кризи, а облога міста військами македонців, яку місто витримало, привела лише до соціальних змін та демократизації суспільства, що в подальшому вилилось в період найбільшого економічного розвитку полісу за всю історію.

Другому періоду розвитку передувала довгий шлях відновлення після того, як війська гетів розграбували місто. Варто зазначити, що це був період

нестабільної ситуації на просторах Великого степу, час переселення народів, а сама Ольвія увійшла в цей період, перебуваючи в стані глибокої економічної кризи, саме місто було наполовину покинутим. В результаті погрому й довгого періоду відновлення ослаблений поліс потрапив під протекторат сарматських царів в середині I ст. н.е. А в кінці I – на початку II ст. н.е. Ольвія все більше інтегрувалась на ринки Римської імперії, що в результаті привело до розквартирування римського легіону в місті. Це привело до стабілізації політичної ситуації навколо міста, дало змогу для розвитку торгівельних зв'язків з іншими полісами та відновлення сільськогосподарських поселень в достатній кількості, аби вести торгівлю зерном.

Так Ольвія увійшла в другий період свого економічного піднесення. Але, політична та економічна залежність від Римської імперії привела Ольвію до чергової економічної кризи, синхронної з кризою III ст. н. е. в Римській імперії. В результаті це привело до остаточного занепаду ольвійського полісу в третій чверті III ст. н.е.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анохин В. А. Монеты античных городов северо-западного Причерноморья. Киев: Наукова думка, 1989. 127 с.
2. Каришковский П. О. Монеты Ольвии. Киев: Наукова думка, 1988. 177 с.
3. Кошеленко Г. А., Кругликова И. Т., Долгоруков В. С. Античные государства Северного Причерноморья : монографія. Москва: Наука, 1984. 400 с.
4. Крижицкий С. Д., Крапивина В. В., Лейпунська Н. О.. Економіка Ольвійської держави в V ст. до. н. е. *Археологія*. 1995. № 3. С.16 - 27.
5. Крыжицкий С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья (VI в. до н. э. – IV в. н. э.). Киев: Наукова думка, 1982. 165 с.
6. Ольвия античное государство в северном Причерноморье / С. Д. Крыжицкий, А. С. Русязва, В. В. Крапивина, Н. А. Лейпунская, М. В. Скржинская, В. А. Анохин. Киев, 1999. 681 с.
7. Ю. Г. Виноградов. Политическая История Ольвийского полиса VII – I вв. до н. э. Москва: Наука, 1989. 285 с.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Михайленко Г.М.